

دورنماهای دیپلماسی علمی روسیه

شماره : 1007

تاریخ انتشار: 1397/5/10

<http://cpdi.ir/news/id/2959/>

چکیده:

در این مقاله ابتدا به ارتباط دیپلماسی علمی روسیه با نظام دیپلماسی شوروی در قالب دیپلماسی فرهنگی اشاره گردیده است. در ادامه به پیشرفت ها و دستاوردهای علمی و تکنولوژیکی شوروی در دهه های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی پرداخته شده و مشارکت دانشمندان شوروی در دیپلماسی علمی مورد ارزیابی قرار می گیرد. در بخش پایان مقاله به فروپاشی شوروی در دهه ۱۹۹۰ میلادی و تحولات ایجاد شده در دیپلماسی علمی روسیه به ویژه سیاست های علمی دولت روسیه در ۱۵ سال اخیر پرداخته می شود.

واژه‌های کلیدی: #روسیه ، #دیپلماسی علمی ، #دیپلماسی فرهنگی ، #سیاست های علمی .

تاریخ دیپلماسی علمی روسیه به طور جدایی ناپذیر با تشکیل نظام دیپلماسی اتحاد جماهیر شوروی مرتبط است که یکی از اشکال آن برای اولین بار، دیپلماسی فرهنگی بود. پس از انقلاب بزرگ روسیه که صدمین سالگرد آن در سال ۲۰۱۷ جشن گرفته شد، دیپلماسی فرهنگی اتحاد جماهیر شوروی هم برای برقراری ارتباط با افراد و مردم و هم برای تعامل موثر با نهادهای دولتی مورد استفاده قرار گرفت، در زمانی که اشکال سنتی دیپلماسی غیرقابل دسترس بودند.

به همین منظور در سال ۱۹۲۵، انجمن روابط فرهنگی با کشورهای خارجی در شوروی ایجاد شد که فعالیت آن، ماهیت تبلیغاتی داشت. یکی از بخش های انجمن روابط فرهنگی شوروی (با وجود بخش های سینما، حقوقی، موزه، مردم شناسی و پرورشی)، بخش علمی - فناوری بود که دانشمندان برجسته ای در آن به کارگیری شدند که به آنها امکان برقراری ارتباط با همکاران خارجی، مشارکت در سفرهای خارجی، کسب اطلاعات راجع به ادبیات خارجی را می داد. در تبادل اطلاعات، هر یک از طرفین معتقد بود که بر دیگری تأثیر می گذارد و مسائل علمی با مسائل سیاسی همپوشانی داشتند. علاوه بر انجمن روابط فرهنگی شوروی، کار با خارجی ها از طریق نمایندگی ها یا پروژه های سازمان یافته توسط وزارتخانه ها و ادارات مختلف انجام می شد. پس از جنگ جهانی و در دوران جنگ سرد، تماس با همکاران خارجی از دیگر بلوک نظامی - سیاسی محدود شد و تحت کنترل بخش های مربوطه قرار گرفت. در آن زمان شرایط

برای توسعه بیشتر دیپلماسی فرهنگی و علمی ایجاد شد، که به خاطر موفقیت ها و دستاوردهای علمی دانشمندان شوروی بود. در سالهای ۱۹۵۰ تا ۱۹۷۰ سرمایه گذاری های دولتی در علم ۱۰ برابر شد، در موسسات علمی اتحاد جماهیر شوروی، یک چهارم کارکنان علمی جهان کار می کردند. تاسیسات بزرگ زیرساختی ایجاد شدند، اولین ماهواره مصنوعی زمین پرتاب شد، که آن به یک چالش برای ایده مهندسی ایالات متحده آمریکا تبدیل شد. در سال ۱۹۵۷، وظایف انجمن روابط فرهنگی شوروی به اتحادیه دوستی و روابط فرهنگی جوامع شوروی با کشورهای خارجی واگذار شد (در ۴۷ کشور اداره می شد) و تحت شورای وزیران اتحاد جماهیر شوروی، یک کمیته دولتی روابط فرهنگی تشکیل شد که تا سال ۱۹۶۷ وجود داشت، تا زمانی که بخش روابط فرهنگی وزارت امور خارجه جایگزین آن شد.

علم اتحاد جماهیر شوروی در سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ به بیشترین شکوفایی رسید، هنگامی که در نهایت شبکه گسترده ای از انستیتوهای علمی آکادمی علوم اتحاد جماهیر شوروی با دفاتر و شعب منطقه ای تشکیل شد، و در سراسر قلمرو شوروی شروع به توسعه علم نظری در دانشگاه ها و آموزشگاههای عالی نمود. در دهه ۱۹۸۰ اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا بطور فعال تری از دیپلماسی علمی استفاده کردند: به موازات، کمیته های امنیت بین المللی و خلع سلاح ایجاد شدند که فعالیت آنها، دانشمندان آکادمی های علوم، سران دولت، نمایندگان مجلس

و پرسنل نظامی را متحد می کرد و به بهبود روابط بین دو بلوک کمک می کرد. دانشمندان شوروی به طور فعال در پروژه های اروپا مشارکت می کردند.

با این حال، علیرغم افزایش هزینه های علمی و افزایش متوسط حقوق ماهیانه، از سال ۱۹۸۷ مهاجرت از محیط های علمی شوروی شروع شد که تا سال ۱۹۹۱ ادامه داشت. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، تمام کشورهای پسا شوروی با «فرار مغزها» مواجه شدند که مقیاس آن تاکنون «تقریباً بیش از ۴۰۰۰ محقق روسی» تخمین زده می شود. در عین حال، خسارات مستقیم بودجه به حداقل ۶۰ میلیارد دلار بالغ گردید. از این رو، مسائل دیپلماسی علمی به پس زمینه رانده شدند.

در دهه ۱۹۹۰، علم روسیه از دوره آزمایشی گذر کرد. تامین مالی دولت از علوم مختلف کاهش یافت و فرایند تجاری سازی آن آغاز شد. در طی سالهای ۱۹۹۰-۱۹۹۴ تعداد دانشمندان در مجموع به ۱٫۱ میلیون نفر کاهش یافت که بیش از دو سوم از کل تعداد کاهش کارکنان در این دوره را تشکیل می داد.

در سالهای ۱۹۹۴-۲۰۰۲ مرکز روسی همکاریهای بین المللی علمی و فرهنگی در دولت روسیه به مسائل دیپلماسی علمی و فرهنگی می پرداخت. در سالهای ۲۰۰۲-۲۰۰۸ مرکز روسی همکاریهای بین المللی علمی و فرهنگی در وزارت امور خارجه روسیه به مسائل دیپلماسی علمی

و فرهنگی می پرداخت که هم تراز قانونی آن، سازمان همکاریهای روسیه (از سال ۲۰۰۸) می باشد.

روسیه مدرن، همراه با اتحادیه اروپا، یک هدف جذاب برای کسب و کار و جمعیت کشورهای همسایه است که نشان دهنده توسعه فرآیندهای ادغام، ایجاد جامعه اقتصادی اوراسیا و مشارکت روسیه در کار سیستم های دیپلماتیک بین المللی است.

در پانزده سال گذشته، دولت روسیه، سیاستی سازگار با هدف حمایت از علم را دنبال کرده است. به ویژه، از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۲، هزینه های بودجه فدرالی در علوم مدنی بیش از ده برابر افزایش یافته است (از ۳۱ میلیارد روبل در سال ۲۰۰۲ به ۳۵۶ میلیارد روبل در سال ۲۰۱۲). در عین حال، هزینه های داخلی تحقیق و توسعه از ۱۳۵ میلیارد روبل در سال ۲۰۰۲ به ۶۹۹,۹ میلیارد روبل در سال ۲۰۱۲ و ۹۴۴ میلیارد روبل در سال ۲۰۱۶ افزایش یافته است. (به قیمت های واقعی، از ۱ تا ۱,۳٪ تولید ناخالص داخلی در نوسان بوده است). میانگین دستمزد در بخش دولتی علم از ۹,۷۰۰ روبل در سال ۲۰۰۶ به ۳۲,۵۴۰ روبل در سال ۲۰۱۲ افزایش یافته است.. اما بودجه سرانه برای دانشمندان در روسیه ۳,۹ برابر کمتر از ایالات متحده آمریکا، ۳ برابر کمتر از آلمان و ۲,۳ برابر کمتر از میانگین معمول است که باعث می شود مشکل «فرار مغزها» همچنان بصورت حاد ادامه یابد. علاوه بر این، چنانچه اس.پ. کاپیتسا متذکر شده است، تماس های علمی (حداقل در سطح آکادمی علوم) ده برابر کمتر از پیش از دهه ۹۰ شده است.

روسیه ۲۰ سال است که یک شریک قوی برای اروپا محسوب می شود و به عنوان یک کمک کننده علمی برای اروپا و کشورهای همسایه عمل می کند. با وجود بن بست سیاسی از طرف غرب، ارتباطات بین مردم و جامعه مدنی و اجرای پروژه های همکاری مرزی همچنان ادامه دارد. متخصصان روسیه همچنان فعالانه در فضای آموزش عالی اروپا حضور دارند. دانشمندان داخلی به اتحادیه اروپا و آمریکا می روند، در پروژه های بین المللی علمی و مسابقات شرکت می کنند. در عین حال، امکان اجرای پروژه های موفق مشترک وجود دارد، زیرا روس ها آموزش های نظری بسیار خوبی را دیده اند. بنابراین، چشم انداز توسعه دیپلماسی علمی همچنان ادامه دارد.

اعتبار دانشمندی که به طور فعال در حوزه های علمی بین المللی شرکت دارند، در حال رشد است. دولت مبلغی را در قالب کمک های مالی اختصاص می دهد، از رویدادهایی که با هدف تبلیغ علم و حمایت از پیوندها با خوشه های علمی (دیاپورای) روسیه باشد، که بیش از ۱,۵ میلیون روس را تشکیل می دهند، حمایت می کند. از آنجا که بسیاری از تیم های علمی با همکاران سابق خود ارتباط برقرار می کنند، پروژه های مشترک با آنها را انجام می دهند، جوانان را به کارآموزی و یا پسا دکتر اعزام می کنند، سیاست دولتی باید در حمایت از همکاری هایی که از قبل شکل گرفته است، جهت گیری شده باشد. ضروری است که از پتانسیل علمی کشور به طور فعالانه و هدفمند استفاده شود تا شرایط لازم برای کار پر سود متخصصان جوان فراهم

گردد (مبنای مادی و فنی، منابع برای انجام آزمایشات، سازماندهی کار، بهینه سازی هزینه های زمان، دسترسی به اطلاعات و سایر عوامل برنامه اجتماعی و اقتصادی) یعنی استفاده از ابزارهای دیپلماسی علمی و تدوین سیاست استفاده از نیروی علمی، قدرت نوسازی و نوآوری. بنابراین، علم باید جزء جدایی ناپذیر از تمام استراتژی های سیاست خارجی و برنامه های مشخص باشد. بنا به حکم دولت فدراسیون روسیه، آکادمی علوم روسیه، وزارت امور خارجه روسیه، وزارت آموزش و علوم روسیه، آژانس فدرالی سازمانهای علمی، نهادهای اجرایی فدرالی علاقه مند، موسسات توسعه و بنیادهای حمایت از فعالیت های علمی و فنی و نوآورانه، بر روی مسائل مربوط به وضعیت، زمینه های چشم اندازی، اشکال و مکانیزم های توسعه دیپلماسی علمی روسیه و نیز پیشنهاداتی در زمینه تعمیم آنها مشغول به کار شده اند و کار در زمینه ایجاد سیستم ثابت ارتقاء کیفیت و تبادل تجربه در سازماندهی همکاریهای بین المللی در حوزه علم، فناوری ها و نوآوری ها آغاز شده است.

دیپلماسی علمی را می توان به عنوان ابزار ترویج منافع ملی کشور و علوم ملی در عرصه بین المللی توسط دانشمندان، سیاستمداران، دیپلمات ها و شرکت های تجاری مورد ارزیابی قرار داد. دیپلماسی علمی و ابزارهای «قدرت نرم» که علم، فناوری و نوآوری اغلب شامل آن هستند، به ما اجازه می دهند دیدگاه ها درباره مشکلات، ارزش ها و اولویت ها را با همکارانمان در میان بگذاریم و مردم با دیدگاه های مختلف را، متحد کنیم.

دیپلماسی علمی نقش علم، فناوری ها و نوآوری ها در سه حوزه را تعریف می کند:

(۱) تخصص علمی در شکل گیری سیاست خارجی (علم در حمایت از دیپلماسی)؛

(۲) مساعدت به همکاری های علمی بین المللی (دیپلماسی در حمایت از علم)؛

(۳) استفاده از همکاری های علمی برای بهبود روابط بین المللی بین کشورها (سهم علم در

ایجاد روابط دیپلماتیک).

هر سه حوزه ارتباط متقابل دارند.

در چارچوب دیپلماسی علمی، طرح مشکلات جدید که برای تمام علم جهانی جذاب می

باشند، می تواند در قالب مراکز علمی بین المللی مطرح شود که ایده آنها در دوران شوروی

ظهور پیدا کرد. بنابراین دیپلماسی علمی می تواند در آینده برای جذب دانشمندان موفق که در

یک زمان به دلیل شرایط مجبور به مهاجرت شده بودند و هم بازگشت آن کسانی که پس از

فارغ التحصیلی از دانشگاههای روسیه به خارج رفته بودند، کمک نماید.

از این نظر انستیتو دولتی روابط بین الملل مسکو، اقداماتی را در جهت حمایت از ارتباطات

با فارغ التحصیلان روسی و خارجی مان که رابطه گرمی با روسیه دارند، انجام می دهد.

نویسندگان:

– ک.آ. ابراگیمووا، انستیتو دولتی روابط بین الملل مسکو (دانشگاه) وزارت امور خارجه روسیه

– ا.ان. بارابانوف، پروفیسور انستیتو دولتی روابط بین الملل مسکو (دانشگاه) وزارت امور خارجه روسیه

این مقاله برگرفته از خبرنامه بنیاد روسی «تحقیقات بنیادی» – مارس ۲۰۱۸ می باشد.

http://www.rfbr.ru/rffi/ru/bulletin/o_2059982